

о. Микола Гаюк

**СПОМИНИ ПРО У.Н.О.
1941 — 1945**

НАКЛАДОМ АВТОРА

Мюнхен

1968

Присвячую бл. пам. полковника Тимоша Омельченка, глибоко-ідейного й великого патріота справжнього Сина України, голови УНО в Берліні, під його проводом УНО сповняло велике завдання для визволення України, під час другої світової війни.

Науковці, що досліджуватимуть працю наших організацій, УНО малоб заняти перше місце в Історії Української Еміграції в Німеччині.

Автор

I. «Український Вісник» — орган У. Н. О.

На весні, в квітні місяці 1941 року приїхав я з «Генеральної Губернії» транспортом, як цивільний робітник до праці в Німеччину. Робітників до групи якої я належав, привезли до міста Арнштадт у Тюрингії. Мене призначили до сільських робіт у «бавора» Міллера в Айншлебені, в котрого вже працював українець з Галичини, бувший польський вояк звільнений з німецького полону. У бавора, доля обох нас була однакова, з тою лише різницею, що мій побратим був призначений до коней і тяжчих робіт, а я до корів, звичайно легшої праці. Окрім нас у згаданому селі в баворів було більше українців б. полонених і цивільних робітників, з котрими я ближче зацікавився. Що неділі по обіді ми сходились в одному з «Гастгавзів», ділились вражіннями з пережитого та обговорювали свої майбутні справи. Найбільшою радістю й найкращою новиною для нас було одержання часопису «Український Вісник» — орган Українського Національного Об'єднання (УНО), що прислали його з Берліна на адресу одного з наших колегів. Тут у перше достався до моїх рук згаданий часопис і це для мене було більше за все, зголоднілого на друковане слово. Перечитав його від заголовку та кінчивши на останній сторінці в долині, назвою друкарні. Але, для нас усіх замало було одного примірника часопису «У. В.» З побратимом праці рішили послати передплату й отримувати часопис окремо. Мало було часу на читання, лише в неділю кілька годин по обіді. Я так уподобав і привик до цього часопису, який цілковито відповідав моему переконанню та з нетерпеливістю чекав на доручення його господарем, через руки якого переходила вся пошта, а бавор дивився «косим оком», щоб через читання газети була непотерпіло в його господарстві. Злочий був бавор, від котрого я старався за всяку ціну перейти в інше місце. По трьох місяцях вдалося таки його залишити. В часі жнив довелось мені працювати аж у трьох баворів у різних місцевостях. В половині серпня перевели мене на працю до огородиника в місті Арнштадт, де я почувався ліпше і мав більшу можливість жити культурним життям і відношення господар'я було досить людяне. Я поновив перерване отримування часопису «Український Вісник». Продовжував позаочне навчання економічних наук з УТГІ в Подебрадах. В одному з чисел «У. В.» уміщено було оголошення про те, що Головна Управа УНО в Берліні пошукує працівників до свого Бюра. Не проволікаючи часу я зараз таки написав прохання до УНО в Берліні, покликуючись на знайомих: о. Романишина та п. Порцюка, котрі вже замешкували в Берліні. По якомусь часі я одержав від УНО листа і радості моєї не було кінця; мене

прийняли до праці в УНО, про що рівночасно повідомили мого господаря й Арбайтсамт в Арнштадті з проханням звільнити мене з дотеперішньої праці та вможливити мені переїхати до Берліна на нову працю в УНО.

II. У Берліні

Полагодивши справу відголошення в Міський Управі та Арбайтсамті, я зібрався у подорож. Крім одної валізки з білизною та книжками іншого багажу я не мав. Попрощавшись з господарем я слідуючого дня 11-го листопада 1941 року виїхав поспішним потягом до Берліна. До столиці Німеччини прибув у ночі. Висівши на головному т. зв. «Ангальтер» дворці, поблизу якого при Саарляндштуассе ч. 54 на другому поверсі містилось УНО, а напроти був Готель, до якого я пішов переночувати. Після подорожі та роздумувань над тим, що після 7 і пів місяця на сільських роботах у баворів та огородника я знову переходжу на працю по своєму фахові до найбільшої української установи УНО, що об'єднувало тоді майже всіх українців у Німеччині. Під тим вражінням я заснув до ранку. Справді, така переміна в моїм житті була мов сон, якої неможна забути. При тому належить згадати, що в році 1941/42 була досить остра зима. Теплий одяг ще з дому; хутро, чоботи хромові та шапка баранкова рятували мене від холоду.

Наступного дня рано пішов я до УНО, щоб зголосити своє прибуття до праці та представитись у Головній Управі, яку тоді очолювали: полковник Тиміш Омельченко, д-р Володимир Левицький, інж. Юрій Коваленко та інші. Призначено мене до праці в Адміністрації «Український Вісник» при картотеці. Шефом Адміністрації «У. В.» був інж. Крупа. Зі свого завдання вив'язувався я добре, але по якомусь часі перевели мене до відділу торгівлі книжками. При цій роботі я чувся ще краще, бо книжки я дуже люблю і в році 1940 в Білій на Підляшшію провадив Книгарню РСУК-у, та мав уже досвід. Різного роду книги, ноти, листівки і т. п. були розміщені в шафах, а більша їх частина містилась у пивницях, тому що в приміщенні УНО не було на те місця. Мав я досить роботи з книгами, сортуючи після назви, складаючи та очищуючи їх від порохів. Крім того, був зайнятий продажем книжок у Складі, для сторін, що відвідували УНО, а також провадив висилку на замовлення українським робітникам, що були розкинені по всій Німеччині. Чимале завдання виконувало УНО, через розповсюдження книжок і часопису, що сповняло велику роль над виховою нашого робітництва, долею й недолею закинутого в чужі краї.

III. Мої приятелі

Досить клопоту для УНО завдала формальність в Арбайтсамті в переведені мене з групи сільських робітників до категорії бюрових працівників. Мою справу полагоджував «дольмечер» УНО п. Фаринич, українець з Буковини, дуже пристійний і гарний мужчина, з котрим я пізніше якийсь час замешкував разом. Багато доброго зробив він для мене; передав мені свою кімнату, а відтак познайомив мене з одною молододо пекаркою, звідки я все що ранку ідучі до праці, брав свіжі булочки. В тій пекарні я віддавав свою хлібну картку, а вибирав хлібом більше понад норму. Що суботи одержував «торта» і з приводу того неділещній день був у мене подвійним святом. Завдяки незабутньому другові п. Фариничові я не голодував.

Оформившись і одержав усі потрібні папери, замешкав я з п. Романенком теж співробітником УНО, при Розенталерштрассе ч. 14. Пан Романенко людина старша — емігрант з першої світової війни, був налоговим курцем і без перестанку курич, так що густота диму ніколи не зникала з кімнати саме тоді панувала остра зима й вікна годі було відчинити, через те принесений був я змінити помешкання й залишити свого побратима жити самого.

Як перший, так і другий раз у підшуканні кімнати допоміг мені п. Олександр Білінський, молодий українець — «умзідлер» з Галичини, котрий також працював разом в УНО. Частим гостем був у панства Білінських, з ними я заприятелював. Пан Білінський, б. вихованець Духовної Бурси, відповідав мені на друга. В Українській греко-католицькій церкві в Берліні він сповняв обов'язки дяка і співав у хорі. Літом у вільні від праці дні ми проводили разом поза Берліном у гарній лісисто-озерній околиці т. зв. «Ніколязее», без товариства його дружини, що через часті налети літаків на Берлін, з малою донечкою Лідодо виїхала в спокійнішу частину Німеччини.

В неділю по обіді вибрався я з Др. В. Левицьким на прогульку в ліс далеко поза Берлін. Вигрівались там на сонці та споживали взятий зі собою хліб з маслом. Ця «трапеза» і спільно проведений час на лоні природи з Др. В. Левицьким, залишилась глибоко в моїй пам'яті. І хоч зараз розділяє нас безмежна просторінь суші й води, за посередництвом »Per Avion-у« з о. Прот. Др. В. Левицьким ми є в постійному зв'язку та в найкращому приятельському відношенні.

В УНО Др. В. Левицький кликав мене в здрібнілій формі «Микольцю», тому що ростом з поміж усіх був я найменшим. Іншим співробітникам в УНО це подобалось і собі почали на-

зивати мене згаданим ім'ям, яке задержалось було аж до мого відходу з УНО.

Моїм ще добрим другом був молодий талановитий журналіст п. Степан Женецький (Вусатий), з котрим ми нераз бували в каварнях і навіязували там розмову з приємними тоді самітними берлінками. Друг Женецький був дуже веселий, правдивий гуморист, і в товаристві з ним швидко проминав час. Нераз діставши фляшку вина поправляли собі тим настрої, але мій друг, зараз від того п'янів. Одного разу, вертаючи від мене після скромної гостини п. Женецький почав обіймати на вулиці телефонічного, чи пак, електричного стовпа мов панну, та любезно до нього приговорювати. Аж цю «комедію» зауважив проходячий у шоломі поліцай, ввічливо почав допомагати п. Женецькому віддірватись від стовпа та дійти до трамваєвої зупинки. Відтіл ми поїхали до нього на помешкання, де я переночував, а вранці разом вибрались до праці в УНО.

IV. Відділи та секції в УНО

УНО мало такі відділи: протокол, секретаріат, виказковий, бухгалтерія, каса, персональний, господарчий, культурно-освітній, видавничий, адміністрація й редакція «Український Вісник» і книжний склад.

Протокол провадив п. Мирослав Роговський записуючі до книги вхідну й вихідну кореспонденцію та вів телефонічні розмови. В кімнаті протоколу т. зв. «Гешефтсціммер» приймалось сторін і полагоджувано всі інформаційного характеру справи УНО.

Секретаріат був «промотором» праці в УНО. Завдяки його невтомному з великим досвідом секретарові п. Докторові В. Левицькому, через руки котрого пройшло багато важливих справ УНО. Неодному з українських робітників у Німеччині вратовано життя. Дуже діловою секретаркою в УНО була пані Артеміда Джулинська-Руснак, пристійна дама, володіла добре німецькою мовою і все того роду листування вона полагоджувала.

Виказковий відділ провадив п. Инж. Михайло Прокопович, надзвичайно працьовитий, точний і під кожним оглядом педант. Мав завжди вигляд серйозного, але був надто добрячою людиною.

Бухгалтерія. Шефом бухгалтерії був п. Инж. Юрій Коваленко, головним бухгалтером п. Инж. Яків Балабан, а його заступником п. Юхим Бацуца.

Каса УНО знаходилась у руках п. Инж. Ю. Коваленка, він також провадив **справи персональні та господарчі.**

Культурно-освітній відділ був одим із найбільших до якого належали: **Наукове видавництво УНО** з осідком у Празі та **книжний склад** в Берліні. Видавано тижневий часопис «Український Вісник» — орган УНО, редактором котрого був п. Володимир Маруняк і моїм посереднім шефом. Коротко шефом культурно-освітнього відділу був п. Инж. Григорій Афнер, пізніше п. Др. Марко Антонович.

Книжний склад провадив автор цих споминів. Йому в праці часто допомагали п. п.: Степан Тупісь, Маруняк (молодший), Іван Дідюк, та Юрій Сікорський.

З нагоди історичних подій, заходами культурно-освітнього відділу УНО влаштовувано свята на яких завжди з промовами виступав Голова УНО п. полковник Тиміш Омельченко, котрий мав дар промовця і своїми глибокопатріотичними рефератами захоплював слухачів. Полковник Т. Омельченко постійно жив у місті Кілю, а до Берліна приїздив на ур'ядування та відбуття засідань Головної Управи УНО. Він був особистістю в УНО і всі його поважали.

До хороших і танкових виступів на імпрезах УНО молодих дівчат і мужчин приготовляли: пані Дзюбинська і Джулинська-Руснак та пп.: Осовський, Правдюк, Колодій, Маслюк та інші знавці штуки. Під їх керівництвом по мистецьки проводились п'еси, національні танки, пісні тощо. УНО мало ще й секції: **жіночу й допомогову**, якими відала пані Ніна Коваленко. Вона клала головну увагу, щоб допомагати морально й матеріально українським дівчатам і жінкам із східної України, котрих вивезено на роботи в Німеччину.

Заходами УНО провадилась **школа шоферських курсів**, інструктором якої був досвідчений інженер-технік п. Антін Сікорський, адміністрацію школи вів п. Дзюбинський. На згаданих курсах, багато української молоді здобуло дуже корисний фах шофера.

V. Свята церковні й національні

В Берліні було дві українських парафії; православна та греко-католицька. Настоятелем Української Православної Церкви був о. Прот. Федір Білецький, хором управляв диригент п. Федір Луговенко, а обов'язки церковного старости сповняв п. Вов-

ченко. В Українській греко-католицькій церкві настоятелем був о. Канцлер Др. Вергун.

В неділі й урочисті свята та під час панахиди по визначних українських мужах-героях і т. п., унівці відбували св. Богослуження в українській православній та греко-католицькій церквах, котрі поділялись після свого віроісповідання. Обі наші Церкви завжди були реповнені вірними та служили великому завданню; в поглибленні св. Віри і Християнського наставлення українців перебуваючих тоді в Берліні. На прохання УНО панахида по бл. пам'яті Симонові Петлюрі відправлялась рівночасно в обох Церквах.

Заходами УНО в Берліні 6.1.1942 року влаштовано було спільний традиційно-релігійний Свят-Вечір, в якому взяли участь біля тисячі українців.

Національні свята: урочиста відправа на могилі бл. пам'яті Петрушевича, академія в 20-ту річницю під Базаром, 22-го Січня — Свято Соборності, Свято Матері, 1-го Листопада, академія в річницю смерті Ольги Басарабової та ряд інших урочистостей щороку, які відбувались з рамени УНО.

Як бачимо з повищого, скрізь УНО вело провідну, в національному дусі, освідомлюючу лінію.

VI. Філія УНО в Берліні

В частині Берлін-Шарльотенбург, при Берлінерштрассе містилась Філія УНО завданням якої було провадити культурно-освітню працю для своїх членів. В домівці Філії відбувались сходи, відчити та приготування до різних національних свят, імпрез тощо. Тут знаходилась бібліотека й театральні речі: декорациі, гардероба і т. п., привезене з Франції. Одної неділі в місяці жовтні 1944 року в домівці Філії влаштовано було виставку й продаж книжок, які взято з книжного складу УНО. Наступного дня у вечорі поїхав я до Філії, щоб розчислитись за продані книжки. Нараз загули алярмуючо сирени, а в повітрі почувся великий гуркіт літаків, що від їх звуків земля дрожала. Страх огорнув усіх нас. Негаймо збігли ми до пивниці, бо певнішого сховища небуло часу шукати. За кілька хвилин почули сильний тріск-гук від поціленої в будинок бомби. Світло в пивниці згасло, дім почав горіти, вихід у пивниці замкнув огонь, від диму почали ми дуситись. Повставшу паніку жінок і дітей успокоювали відважніші мужчини, котрі ратівничим зна-

р'ядням; джаганами і т. п., пробивали стіни сусідніх пивниць, щоб уможливити вихід на вулицю. Я змочував у воді рушника, що мав при собі та прикладав його до уст, щоб легше було віддихати. З великим трудом видобулись ми на вулицю і дякували Всевишньому, що вр'ятував нам життя. Навкруги все було в огні, так що тяжко було пройти до якогось схоронища. Добігши до найближчого підземелля — «Убану» я просидів там до самого ранку, бо вся комунікація була перервана. Із Берлінерштрассе до УНО при Кохштрассе з п. Дідюком зголоднілі та змучені до краю, прийшли аж по обіді. Всі, аж ізжахнули, побачивши нас живими.

Був це один із великих налетів на Берлін. Дім у якому містилась Філія УНО цілком згорів і все, що було в нім упало в руїни. Невдалося вр'ятувати жадного майна Філії, лише частину грошей вихопив з каси в огні п. Дідюк.

Згаданого вечера в пивниці пережив я страхіття з п. Дідюком і Проф. Лисянським та іншими особами, що тоді були у Філії.

УНО мало ще свої Філії по містах у Німеччині з більшою кількістю українців, а також делегатури та уповноважених з меншим числом наших людей.

VII. Експедиція «У. В.»

Доводиться ствердити, що часте бомбардування Берліну, схоронення в льохах і бункрах, недоспані ночі, перервання комунікації, брак води, їжі, все це викликало в людей загальну нервовість. І, не є дивним, що кожний при праці був тоді «нарваним». З поміж ур'ядників УНО, під тим оглядом терпів п. Горищенко, з котрим не можна було говорити; злостивсь і заперечував. Його неслухняність все мусіла бути «горою». Знаючи вдачу п. Горищенка йшли йому на уступки. Був він занятим при коректурі часопису і як зв'язковий між Редакцією «У. В.» й Друкарнею п. Радецького, звідки виходив до рук читачів найкращий український тижневик «У. В.» у Німеччині. Редактором «У. В.» був п. Володимир Маруняк. Тому, що я не курив, я часто свій «раціон» курева віддавав йому, щоб інтензивніше праця йшла.

Пан Юхим Вацуца, був також «злосливим», але це він тільки вдавав, стискаючи руки в кулаки, грав як «ролю». Мене теж називали «страшком», але я собі з того нічого не робив, а притримувавсь пануючого тоді гасла; «що власна осторожність є най-

кращою охороною перед випадком.» І, так щасливо пережив я «пекло в Берліні».

При кінці тижня відбувалась експедиція часопису «Український Вісник». До гуртової праці, як ми називали «толока» із других відділів УНО покликували більше жінок і мужчин. Зі співами і гумором при пакуванні, клеєнню адрес і значків поштових, проходив весело час.

Одного разу при експедиції часопису «У. В.» був шефом полковник Вержбицький, тоді з ним я ввійшов у конфлікт. Під час праці п. полковник Вержбицький звернувся до нас молодших урядовців з таким висловом: «Ну, хлопці, хлопці, скорше!» — Підганяючі в роботі. Слухаючі таких простих слів, я не втерпів і проти того заарегував. Пане Полковнику! Ми ж не на «фільварку» і не «хлопці», що Ви нас так називаєте і підганяєте. Це дуже озлобило п. полковника і попсувало в усіх настрій, а я за своєю «відвагу» нажив «ворога». Згадуючі про це сьогодні стає прикро, що тоді непогамувавшись і безпотрібно викликав гнів у п. полковника Вержбицького. А, всьому як згадав я вище, винні бомби.

VIII. Харчування

Харчувались унівці переважно в ресторанах. Часто в товаристві п. Инж. М. Прокоповича, ходив я до «Ашінгера» на обід, який складався з «бургерліхер айнтопф» — зупа з брукви, або іншої «гемізи» та «мушельсаят» — морські слимаки, які в устах противно хрустіли, мов живі. Мусіли то споживати, бо ліпшого тоді годі було дістати. Як наслідок того харчування досі терплю на недомагання жолудка. Вечер'ю мали в «Ексцельсіорі»; ракові шийки, блинці з мармолядою і до того чашка вина. У неділю відвідував японський ресторан при Кантштрассе, де були смачні обіди й вечері з рижом і вином. До рижу замість вилок подавали мені дві японські палочки. Із-за малого росту й чорного волосся вважали мене за свого «громадянина», через те діставав там обильні обіди.

Нераз їх обслуга намагалась говорити до мене по японськи. Я дививсь на них нерозуміючи як «японець», і сміх збирав, що вони уподібнювали мене до себе, не беручи під увагу мого європейського вигляду та пр'ямих очей.

ІХ. Арешти в УНО

Після всіх тих нещасть, які мало УНО — збомбардування Централі та Філії в Берліні, ще більше лихо притрафилось. В листопаді 1944 року заарештовані Гестапом були члени Головної Управи УНО п. п.: полковник Тиміш Омельченко, інж. Ю. Коваленко, інж. Я. Балабан, Др. Д. Квітковський, редактор В. Маруняк, інж. М. Селешко, Др. М. Антонович, Е Дзюбинський та інші. Рівночасно заарештовані були; Голова Проводу Українських Націоналістів полковник Андрій Мельник, інж. Д. Андрієвський, ред. Мушинський, Проф. Євген Онацький з Італії, ред. Бойків з Франції, поет Ольжич-Кандиба з Праги та командир УПА Тарас Бульба-Боровець, а з ними багато інших видатних українських націоналістів, котрі стали жертвою Гестапо в зв'язку з неудачами німців на фронтах і передбачуваного швидкого упадку їх нацистського режиму, що валився в пропасть, як ті доми після бомбардування. Розятрені гестапівці мордували невинних людей по в'язницях і концентраційних таборах. У той зловіщий час з руки Гестапо, мученицькою смертю загинув талановитий поет Ольжич, єдиний син нашого найбільшого співця-лірика О. Олеся-Кандиби.

Арешти відбулись несподівано в ночі. Наступного дня в ранці, перед 8-ю годиною прийшов я до праці в УНО. При входових двер'ях із вулиці, побачив я що в цивільному вбранні стояв німець, який мовчки провів мене злобно очима. Піднявшись по сходах на гору, почув у бюрах УНО метушню. Двері в кімнаті в якій містився протокол і книжний склад, були відкриті. Шафи з книжками повідчинювані, тут господарили два гестапівці, котрі зараз при вході в двер'ях мене задержали, вилігитимували й почали особисту ревізію по кишенях убрання. Така неприємна зустріч з гестапівцями збентежила мене, бо я незнав про що їм ходило, але відчував щось недоброго. Гестапівці сказали мені, що працю в УНО можу продовжувати, але під їх наглядом до в'яснення справи. Пізніше довідався від своїх співпрацівників, про арештування наших унівців і це мов громом ударило по голові, немаючи певності, що й мене це лихо омине, бо гестапівці погрожували й мали на мене особливе «око».

Телефонічні розмови відбірав один гестапівець, котрий постійно сидів при апараті, а ми жодного получення з містом не мали та не знали ближче, про долю решти наших працівників. Отже, ми судили по тому, що хто прибув до праці є на волі, а тих, що в тім дні не зголосились, були заарештовані. В бюрі полковника Т. Омельченка господарив сам шеф Гестапо Вольф, його прибічником був гестапівець грубий високий балтійський німець, лотиш Вірзінг, котрий знав добре російську мову та по

більшій часті він переводив ревізію в УНО та в кожного з окрема нас. Три дні господарили гестапівці по всіх бюрах УНО, та як вислід своєї праці нагромадили тягарове авто добиччу: актами, часописами, книжками і т. п., що вважали для себе корисним. З книжного складу забрали багато вартісних книжок, між тим: Проф. Кузеля: «Німецько-український словник», Куліш: «Російсько-український словник», Скалозуб: «Словник чужих слів» та інші книжки, які були моєю власністю, що переховував їх в одній з шаф книжного складу. Другого дня рано прийшов я до праці в УНО, щоб впор'ядкувати порозкидувані по столах і підлозі книжки. Один з гестапівців на приказ комісар'я Вольфа, покликав мене, щоб я запалив у печі в кімнаті полковника Омельченка, де ур'ядував, радше кажучи, переглядав акти УНО, гестапівець Вольф. Почав з неохотою та невмінням розпалювати в печі, а воно як на злість не хотіло горіти. Бачучи це комісар Вольф почав злоститись, бо заки я напалю в печі то він добре змерзне. Тоді гестапівець запитав мене «чи я невмію, чи не хочу палити?» На це відповів йому, що то не моя професія, для цього в нас була служниця і я того не робив. Моя відважна відповідь, ще більше позлостила гестапівця, але опанувавши він себе, показав мені рукою йти геть! З цієї прикрої халепи, яка могла мати погані наслідки, виручив мене п. Проф. Богацький, котрий вже з «досвідом» і страхом розпалив у печі та нагрів кімнату, задовольняючи бажання комісар'я, перед котрим дрожали всі йому підлеглі гестапівці.

Третього дня тойже самий гестапівець вовк-звір в останне прийшов до УНО, щоб показати себе як виглядав він у військовому вбранні, дивіться мов яка я «шишка»!

Щоб недати голодувати нашим унівцям, їх жінки і ті що залишились на волі, приготувляли харчеві пачки та за спеціальним дозволом Гестапо відвозили до в'язниці в Подстамі. Особисті відвідини були виключені. Але, доля пощастила, що по кількох місяцях звільнили наших унівців, котрі якийсь час були під наглядом Гестапо та мусіли голоситись в назначеному речинці до головного комісар'яту Гестапо в Берліні. Стільки зазнали ми «добра» за «третього райху»: бомбардування та ув'язнення.

Х. Переміщення УНО

В році 1943 із Саарляндштрассе 54, мусіли переноситись. Будинок в якому містилось УНО взято на шпиталь для ранених німецьких жовнірів. Але, незадовго після того, під час бомбарду-

вання будинок згорів і ледве вр'ятували ранених виносячі їх на вулицю.

УНО примістилось при Кохштрассе 59. Налети американських і англійських літаків були частішими на Берлін, який в день і в ночі в різних частинах горів.

В перших днях липня 1944 року «розгромили» бомби й наше УНО, головню ту частину будинку де містився книжний склад. Всі книжки пішли в руїни. Багато днів доводилось нам добувати з під румовища книжки, які ще залишились цілими, та обчищати їх із порохів. Матеріальні шкоди для УНО були великі.

В зимі 1944 року із Кохштрассе перенеслось УНО на Вайсензее та примістилось цим разом у значно малому одноповерховому будинку в дворі, при Шарльотенбургершрассе 59, а частину відділів: бібліотеку редакції «Український Вісник», виказковий, бухгалтерію вивезли до місцевості Гліндов при озері, щоб там спокійніше продовжувати працю та зберегти важніше.

Бібліотека «У. В.» закватирувалась окремо в одному приміщенні на селі, а відділи: виказковий з картотекою й анкетами членів УНО та бухгалтерія з книгами примістилась в одній з кімнат Гастгавзу «Під зеленим деревом». Не раді були господарі новими «льокаторами», але вдіяти нічого немогли, бо в той час усе призначалось з «гори», і з тим вони мусіли погодитись.

ХІ. Праця в Гліндові

Ур'ядники згаданих відділів УНО майже кожного дня до праці доїзджали потягом до станції Вердер, а звідтам omnibusом до Гліндов. Тут були занятими п. інж. М. Прокопович, шеф виказювого відділу та його секретарка панна «Марійка» Олексик, п. інж. Яків Балабан, шеф бухгалтерії, його помічник п. Юрій Шелак. Тому, що в складі з книгами не було торгу, призначили мене до праці в бухгалтерії. Разом з нами працював п. інж. Юрій Артюшенко від редакції «У. В.» з огляду на те, що він з родиною замешкував у тому ж селі. Тоді, коли в наслідок бомбардування не було залізничного получення з Берліном, доводилось ночувати в бюрі на столах, а п. інж. Балабан більше вигідніше спав у знайомого українця, що був жонатий з німкою та мав у тім селі свою господарку. За посередництвом п. інж. Балабана в літі діставали ми овочі та інші харчі. Під тим оглядом п. інж. Балабан був дуже підприємчивим, велику вагу клав на їжу і все діставав від знайомих українців-господарів у тій місцевості, звичайно за гроші,

які теж умів він zorganizувати. Пан інж. Балабан був досвідченим економістом і багато допомагав своїм співробітникам у роздобутті харчів, одягу та інше, чого в той час було брак, а п. інж. Балабан все давав раду і добре виглядав. Найгірші обставини він поборював. Крім того, п. інж. Балабан мав замилювання до гри в шахи і завжди виходив переможцем над своїми партнерами.

ХІІ. Спалення анкет УНО.

Ще з більшою швидкістю відступали німці перед ворогом, як йшли переможно на схід. Фронт звужувався і наближавсь до Берліна. Чути було виразно гарматні стріли і це уємно впливало на настрій. Праця не йшла як слід, бо кожний з нас думав про те, щоб ур'ядувати себе. Головна Управа УНО рішила евакуватись до Госляру. В Гліндові почали палити картотеку і анкети членів УНО, та все інше майно, якого не могли взяти зі собою до Госляру. Пан інж. Балабан і я були заняті при тому паленні. Кількалітний дорібок праці УНО опинився в огні та пішов із димом. Серце боліло, коли все це горіло, іншої ради небуло, бо таке запало рішення і ми виконували волю своїх зверхників, тому наша совість є чистою. Гліндов був початком ліквідації УНО, а Госляр його закінченням. Така сумна доля стрінула УНО, а його ур'ядовці розпорозились по країнах у західній Європі та за Океаном.

ХІІІ. Персонал УНО.

Працівниками УНО були українці з усіх Соборних Земель України; Галичини, Волині, Буковини, Карпатської та Центральної України, православного і греко-католицького віроісповідання, емігранти з першої та другої світової війни. Співжиття та гармонія в праці була ознакою Соборності УНО.

Персонал часто мінявся, одні відходили, а нові люди приходили до праці прізвищ декотрих годі зараз пригадати.

Одна частина сталих ур'ядовців задержалась аж до ліквідації УНО, яке мало місце в Гослярі.

Зо всіма співробітниками в УНО жив я досить приязно, тому мило згадую в своїх споминах ряд осіб, з котрими разом працював для добра української справи.

XIV. Виїзд із Берліна

Виповівши працю, я дістав звільнення від УНО, на підставі якого від «Поліцейпризидіум» одержав дозвіл на виїзд із Берліна, без повороту до нього. Попрощав я Берлін на довші роки, а може й назавжди, в перших днях квітня 1945 року відїхав потягом через Галле-Ляйпціг у напрямі на південний захід до Баварії. Подорож із перешкодами — бомбардування міст і перервання комунікації — тривала місяць часу. З міста Герри, яке лежало в грузах і свіжо догоряло, через Ваймар-Ерфурт-Майнінген з побратимом подорожі п. Кошиком на піхоту прибув у половині травня 1945 року до Бад Кіссінгену, де перебував із родиною двоюрідний брат о. Прот. Семен Гаюк. В Бад Кіссінгені в одному з гастгавзів при Терезенштрассе ч. 11-12 замешкувала більша група українського православного духовенства на чолі з Єпископом Вячеславом, евакованих в 1944 році із Волині. В згаданім місті я працював при американській армії, як робітник і залишився там до вересня, а в місяці жовні 1945 року переїхав до Ерлянгену і вписався на студії в університеті. Тут я знайшов свій постійний осідок і в цім місті по тринадцяти роках написав спомин про УНО.

Після слово

Пишучи спомин про УНО, немав я під рукою жодних записок і зібрав усе те, що не затерлось у пам'яті. Тяжче було з поданням точних дат подій, які відбувалися в УНО, але заступив їх місяцями, або порою року. Мої спомини, це лише основа, яка нехай послужить прикладом для тих, що в майбутньому займуться виданням документальної книги — споминів про УНО та його великі заслуги для української еміграції в Німеччині, під час другої світової війни.

Вельмишановних пань і панів б. співробітників УНО, котрих не згадав у своїх споминах, прошу ласкаво вибачити. Буду дуже вдячним їм, коли відгукнуться вони до Редакції спооминів УНО та подадуть мені свої ласкаві зауваги та доповнення.

Як не написані є ці спомини, але я свій обов'язок зглядом УНО належно виконав. Тепер слово за Вами, дорогі Побратими!

Автор.

З М І С Т

	Стор.
I «Український Вісник» — орган У. Н. О.	5
II У Берліні	6
III Мої приятелі	7
IV Відділи та секції УНО	8
V Свята церковні й національні	9
VI Філія УНО в Берліні	10
VII Експедиція «У. В.»	11
VIII Харчування	12
IX Арешти в УНО	13
X Переміщення УНО	14
XI Праця в Гліндові	15
XII Спалення анкет УНО	16
XIII Персонал УНО	16
XIV Виїзд із Берліна	17
Післяслово	17

Адреса Редакції Споминів УНО:

Rev. Mykola Hajuk,
852 Erlangen
Isarstrasse 4/I
West Germany